

О.І.Самсонова, ст. викл.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
Ю.В.Тихоненко, канд. техн. наук, доц. ДІПК

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні та практичні проблеми розвитку інноваційно-інвестиційної моделі економіки України у нинішніх умовах виходу з кризи. Проаналізовано економічну сутність цього поняття як економічної категорії та її основних чинників, розкрито посилену роль інновацій в економічному розвитку на сучасному етапі.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические и практические проблемы развития инновационно-инвестиционной модели экономики Украины в нынешних условиях выхода из кризиса. Проанализирована экономическая сущность этого понятия как экономической категории и ее основных факторов, раскрыта усиленная роль инноваций в экономическом развитии на современном этапе.

Annotation. In the article the theoretical and practical problems of development of innovative-investment model of economy of Ukraine are considered in present exit conditions from a crisis. Economic essence of this concept is analysed as an economic category and her basic factors, the increased role of innovations is exposed in economic development on the modern stage.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновація, розвиток інноваційно-інвестиційної моделі, інституціональні фактори посилення інноваційної діяльності, державне регулювання інновацій.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновация, развитие инновационно-инвестиционной модели, институциональные факторы усиления инновационной деятельности, государственное регулирование инноваций.

KEYWORDS: innovation, development of innovative-investment model, institutional factors enhance innovation, government regulation of innovation.

Одним зі шляхів прискореного виходу економіки України з кризи є впровадження завдань побудови сучасної конкурентоспроможної економіки на базі інноваційної діяльності. Реалізація структурної перебудови національної економіки зумовлює необхідність формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довготривалого економічного зростання відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування. Впровадження інновацій допоможе підвищити конкурентоспроможність економіки, гарантувати їй економічну

безпеку та можливе чільне місце в Європейському Союзі за стабільних і високих темпів економічного зростання. Водночас інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки може розглядатися як інструмент формування засад інформаційного суспільства в Україні за наявності глобалізаційних процесів у світовій економіці.

В економічній науці проблема національної конкурентоспроможності є однією з ключових. Значний вклад у її дослідження здійснили західні вчені: П. Кругман, С. Ліндер, Б. Олін, М. Портер, Д. Сакс, Л. Саммерс, Дж. Харт, Е. Хекшер. Останнім часом ці проблеми розробляються також ученими з пострадянських країн, зокрема — українськими та російськими (Я. Базилук, О. Білорус, Б. Буркинський, М. Делягін, Я. Жаліло, В. Іноземцев, Б. Кузик, Д. Лук'яненко, С. Меншиков, І. Спиридонов, С. Соколенко, Р. Фатхутдінов, Т. Циганкова, О. Шніпко, Ю. Яковець та ін.).

Позиціонування України у глобальному економічному просторі полягає в тому, щоб сфокусувати увагу на змісті основних проблем національної конкурентоспроможності, зафіксувати точку відліку стану її індикаторів серед інших держав, визначити передумови для необхідних змін, розширити спектр аналітичного уявлення та стратегічного мислення державних органів, які приймають рішення з питань забезпечення конкурентоспроможності країни.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності прискорення процесу створення і функціонування ефективного інноваційного середовища та виявлення перспектив національного інноваційного процесу на найближчий проміжок часу.

Завдання реалізації інноваційної стратегії економічного зростання економіки України потребує:

- прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукомістку продукцію з високою доданою вартістю;
- формування експортного потенціалу таких виробництв;
- підвищення технологічного рівня підприємств завдяки прогресивним науково-технічним досягненням.

Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки може розглядатися як інструмент формування засад інформаційного суспільства в Україні. Разом з тим, необхідність інноваційного розвитку економіки висуває нові вимоги до змісту, методів управління та організації впровадження інноваційної діяльності підприємств. У зв'язку з цим переорієнтація підприємств на інноваційно-інвестиційну модель розвитку повинна здійснюватись

еволюційним шляхом, основою для якого може служити приклад розвитку країн південно-східної Азії.

Міжнародна конкурентоздатність вітчизняної економіки визначається наявністю конкурентних переваг національних товаровиробників.

М. Портером запропонована концепція конкурентної переваги країни, основу якої становить ідея «національного ромбу», який характеризує систему детермінант конкурентної переваги країни. Компоненти цієї системи створюють ефект цілісності тобто підсилюють або послаблюють потенційний рівень конкурентної переваги підприємств цієї країни. До загальної системи детермінантів М. Портер включив дві змінні: випадкові події і дії уряду (рис. 1).

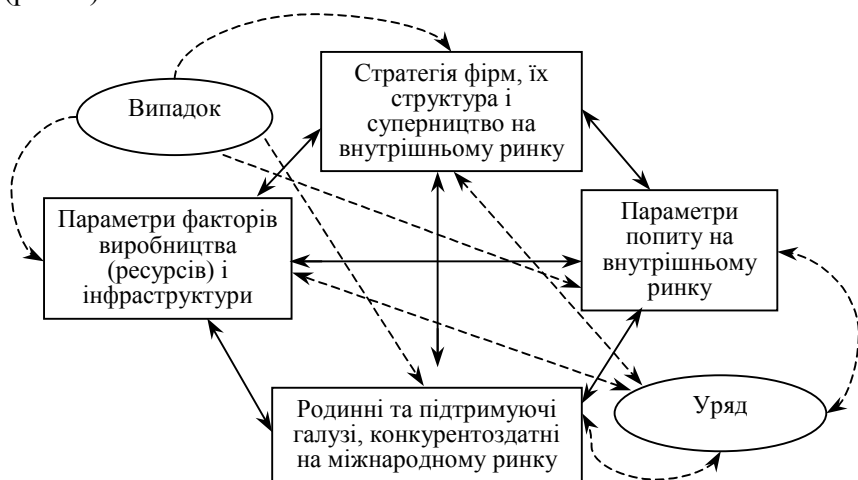

Рис. 1. Детермінанти конкурентної переваги країни

У багатьох галузях випадкові події (різкі зміни попиту, форс-мажорні обставини та ін.) і державна політика, яка проводиться урядом, можуть, як понизити, так і підсилити конкурентну перевагу країни.

У сучасних умовах розвитку світової економіки важливу роль відіграє ще одна детермінанта, яку доцільно додати у загальну систему — інноваційний потенціал галузей національної економіки.

Черговий рейтинг глобального індексу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index of the World Economic Forum) не дуже втішний для України: країна нині посідає 46 місце зі 133 країн світу.

В Україні до початку світової фінансово-економічної кризи спостерігалось економічне зростання, але для його відновлення і збереження необхідна жорстка фінансова політика, зниження інфляції, вдосконалення інфраструктури країни, необхідно також значною мірою поліпшувати інвестиційний клімат. Крім того, нагальними залишалися проблеми в економіко-правовій сфері (зокрема, захист прав власності).

Основними чинниками, які нині зумовлюють недостатність розвитку інноваційної діяльності, є такі:

- недосконалість законодавства, особливо у частині стимулювання з боку держави науково-технологічної та інноваційної діяльності;
- відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, яка б із залученням промислового, банківського та торговельного капіталу поєднувала інноваційну науку та виробництво;
- відсутність системи стимулювання та пільгового оподаткування інноваційного розвитку підприємства;
- слабкий розвиток малого та середнього інноваційного підприємництва на шляху впровадження інноваційного продукту у серійне та масове виробництво;
- відсутність дієвих механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок та передачі їх у сферу виробництва;
- високий економічний ризик залучення інвестицій до сфери високотехнологічного виробництва.

Світовою практикою напрацьовано три типи стратегій інноваційного розвитку:

1) стратегія перенесення, яка полягає у використанні зарубіжного науково-технічного потенціалу і перенесенні його досягнень у власну економіку;

2) стратегія запозичення, сутність якої полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, що вже вироблялася в інших країнах, шляхом використання власної дешевої робочої сили та існуючого науково-технічного потенціалу;

3) стратегія нарощування, коли використовується власний науково-технічний потенціал, залучаються іноземні фахівці, досягається інтеграція фундаментальної та прикладної науки з виробництвом.

Для України перші два підходи менш прийнятні, адже для реалізації цих стратегій потрібні значні фінансові ресурси на купівлю ліцензій, які на даному етапі розвитку країни практично відсутні. Водночас стратегії перенесення та запозичення несуть

загрози, пов'язані з тим, що шляхом трансферу до країни надходитимуть морально застарілі технології.

Домінуючим для України повинен стати третій шлях розвитку, що базується на використанні стратегії нарощування інноваційного потенціалу за заздалегідь визначеними державою пріоритетними напрямками науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим вітчизняна наука має бути визнана вищим національним пріоритетом, ресурсне забезпечення якого слід здійснювати першочергово.

Нині ж зберігається висока невизначеність при впровадженні інновацій, яка пов'язана із необхідністю виявлення методів і механізмів впливу на інноваційну активність промислових підприємств України. Це пояснюється:

- наявністю значної кількості факторів, які впливають на інноваційний процес;
- нестабільністю і швидкими темпами змін економічного середовища;
- відсутністю єдиної інноваційної політики, яка б реалізувалась системою державних і регіональних законодавчих актів;
- недостатнім досвідом менеджменту і персоналу щодо розвитку в умовах інноваційно орієнтованої економіки;
- недостатністю і низьким рівнем достовірності статистичної інформації з інноваційної діяльності.

Україна, на відміну від розвинутих країн, які до 85—90 % приросту ВВП забезпечують виробництвом та експортом наукомісткої продукції, хоча і посідає за кількістю науковців одне з провідних місць у світі, поки що розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень.

Світовий ринок високотехнологічної продукції оцінюється нині в \$2,5...3,0 трлн, де частка вітчизняної наукомісткої продукції становить близько 0,1 %, причому Україна представлена на цьому ринку переважно лише продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційної промисловості.

Продовжує деградувати внутрішній ринок науково-технічної продукції. Ознаками цього є:

- низький рівень попиту на інноваційні розробки всередині країни;
- неплатоспроможність вітчизняних споживачів, які мають потреби у високотехнологічній продукції;
- недостатність конкуренції на внутрішніх ринках з боку виробників та постачальників нової техніки та технологій;

- прагнення західних замовників без істотних інвестицій використати наукові результати виробничої сфери (насамперед, за технологіями подвійного призначення).

Все це призводить до того, що інноваційна активність українських підприємств залишається низькою, а з розгортанням фінансової, економічної та політичної кризи в Україні останніми роками інноваційна спрямованість економіки суттєво загальмувалась, а у деяких галузях економіки практично ледь жевріє.

Можливості підприємства визначаються його потенціалом, який під дією законів функціонування ринку та впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища реалізується у конкурентних перевагах підприємства. Отже, необхідною умовою розвитку конкурентних переваг підприємства є достатність його конкурентного інноваційного потенціалу, як одного з видів потенціалу підприємства.

Про переважно екстенсивний характер інноваційних процесів нині в Україні свідчить те, що інноваційна продукція освоюється здебільшого шляхом використання наявного устаткування і технологій, хоч і дещо поживавилась робота підприємств зі створення і освоєння нових видів техніки та впровадження нових технологічних процесів. Такий екстенсивний тип інноваційного розвитку має вузькі межі і практично неспроможний підтримувати конкурентоспроможність українських підприємств протягом тривалого часу.

Основною умовою високого рівня конкурентоспроможності підприємства треба вважати ефективність процесів формування і розвитку конкурентних переваг підприємства у всіх сферах його діяльності, в першу чергу у науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках та в інноваційній діяльності.

Дія законів ринкової економіки нагально потребує розробки методів, що забезпечують досягнення промисловими підприємствами конкурентних переваг в умовах інноваційного розвитку, тому на підставі даних Держкомстату України проаналізований стан інноваційної сфери України, і під кутом зору такого аналізу висвітлене коло проблем, що виникають на сучасному етапі стану конкурентоспроможності української економіки.

Держкомстат України в числі показників, що відображають результативність інноваційної діяльності, використовує наступні: заміна знятої з виробництва продукції; розширення асортименту продукції; збереження і розширення традиційних ринків збуту в Україні; створення нових ринків збуту за межами України; забезпечення відповідності сучасним правилам і стан-

дартам; підвищення гнучкості виробництва; зростання виробничих потужностей; скорочення витрат на заробітну плату; скорочення матеріальних витрат; скорочення енергетичних витрат; зниження забруднення навколишнього середовища; поліпшення умов праці (рис. 3).

Рис. 2. Загальна схема забезпечення досягнення конкурентоспроможності

Результати проведеного аналізу інноваційної діяльності показують (рис. 3), що понад три чверті підприємств за рахунок здійснення інноваційної діяльності розширили асортимент продукції, що випускається (76,2 %). Більше половини обстежених підприємств розширили ринки збуту (65,6 %), а також створили нові (52,1 %). Упровадження інновацій вплинуло на підвищення гнучкості виробництва (43 %), зростання виробничих потужностей (43,5 %), а також поліпшило умови праці (44,9 %). Але водночас необхідно зазначити, що інноваційні заходи не вплинули належним чином на розвиток підприємства при заміні знятої з виробництва застарілої продук-

ції (такий вплив відзначили лише 29,8 % підприємств). Поки що недостатньо інноваційна діяльність впливає на скорочення енергоспоживання (28,6 %) і матеріальних витрат (23,9 %).

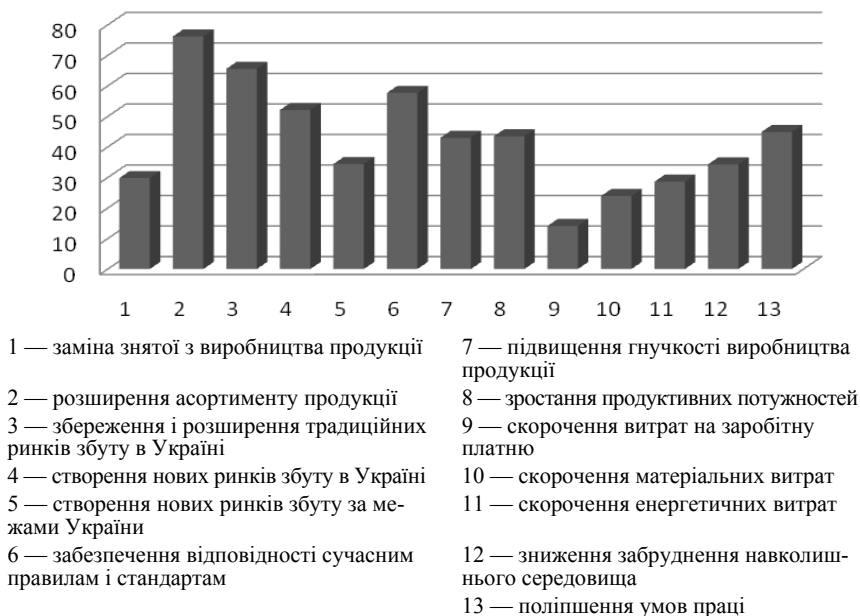

Рис. 3. Основні результати впливу інноваційної діяльності на розвиток підприємств у 2007 році

У числі чинників мінімального позитивного впливу на інноваційну діяльність виявився показник скорочення витрат на заробітну платню — 14,1 %. Проте цей показник не можна вважати позитивною характеристикою впливу інноваційної діяльності, оскільки питома вага заробітної плати на інноваційних підприємствах повинна, навпаки, зростати.

Нові умови господарювання для якнайшвидшого запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в Україні вимагають від підприємств концептуально нових стратегічних рішень, ґрунтовного перегляду методики та інструментарію досягнення ринкового успіху.

Причинно-наслідковий взаємозв'язок між інноваціями та конкурентоспроможністю проявляється в наступних формах:

— інновації сприяють зростанню продуктивності праці, доданої вартості;

— впровадження нових технологій у сучасних умовах є основною рушійною силою інтенсивного типу економічного зростання;

— інноваційна діяльність забезпечує структурне оновлення промисловості шляхом створення нових галузей та видів діяльності, зростання питомої ваги високотехнологічних, наукомістких галузей у структурі виробництва;

— інноваційна діяльність створює переваги гнучкої спеціалізації, при цьому зростання конкурентоспроможності досягається не просто завдяки скороченню собівартості виробництва, а в результаті розширення ринків збуту завдяки вищій якості продукції та кращому врахуванню індивідуальних потреб споживачів;

— високий рівень розвитку високотехнологічних виробництв, стійка позиція національних товаровиробників на міжнародних ринках високотехнологічної продукції створює матеріальну основу для зростання доходів та рівня життя населення.

Ринковий механізм стимулює пошук інноваційних можливостей, забезпечує перерозподіл ресурсів на основі зменшення факторів ризику, пов'язаних із втратою прибутку та можливістю банкрутства. Тобто, конкуренція стимулює інноваційну активність підприємств, сприяє комерціалізації науково-технічних ідей. За умов рівноправної конкуренції виживають найефективніші підприємства за рівнем рентабельності виробництва, продуктивності праці, ефективності витрат ресурсів тощо.

Інноваційний шлях розвитку в Україні поки що не став реальним, економічно і організаційно позначеним, але помітна тенденція підвищення інтересу промислових підприємств до інноваційної діяльності як способу підвищення конкурентоспроможності.

Література

1. *Іванов В. В.* Национальная инновационная система как институциональная основа экономики постиндустриального общества. — М.: Инновация, 2004. — № 4. — С. 9.

2. *Майєр Джеральд М., Раух Джемс Е., Філіпенко Антон.* Основні проблеми економіки розвитку. — К.: Либідь, 2003. — 688 с.

3. Моніторинг ефективності впровадження заходів інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств. Звіт про науково-дослідну роботу. УДК 338.246. № держреєстрації 0106U007119.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2010.